

Nr 475.

Av herr **Osvald m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående grunderna för fortsatt stöd åt lin- och hampodlingen m. m.*

I Kungl. Maj:ts proposition nr 192 har bl. a. föreslagits, att hamperedningsverket vid Värmbol skall nedläggas, sedan 1951 års skörd av hampa blivit beredd, under det att hamperedningsverket i Visby skulle få fortsätta sin verksamhet med statligt stöd. Som skäl härför har departementschefen anfört, att den odling, som avses skola stödjas i framtiden, endast obetydligt överstiger kapaciteten hos ett av de båda nu befintliga beredningsverken, och i valet mellan dessa har han bl. a. av sociala hänsyn stannat för Visby.

Departementschefen har emellertid också framhållit, att han endast med stor tveksamhet tagit ställning i valet mellan värmbols- och visbyverken. Denna tveksamhet är mycket förståelig, då många starka skäl kunna anföras till värmbolsverkets förmån. Såsom framgår av 1949 års lin- och hamputrednings betänkande, ha de båda verkens odlingsområden visat sig likvärdiga i odlingstekniskt hänseende. Dock hävdas i betänkandet den uppfattningen, att hampodlingens betydelse är ojämförligt större på Gotland än på fastlandet, dels emedan antalet odlare — trots att båda verken bereda hampa från lika stora arealer — är större på Gotland än på fastlandet, dels ock emedan hampodlingen är mera koncentrerad på Gotland än i de mellansvenska län, där den bedrivs för värmbolsverkets räkning. Mot detta kan sägas, att hampodlingen är lika värdefull för den enskilde jordbrukaren var han än bedriver sin odling, och det faktum, att hampan under de gångna odlingsåren kunnat avräknas med ett lägre genomsnittspris på fastlandet än på Gotland, talar snarare för att fastlandets hampodlare i högre grad än gotlänningarna lärt sig uppskatta och värdesätta hampodlingen med dess ur växtföljdssynpunkt stora fördelar.

Av betänkandet framgår ytterligare, att driften vid värmbolsverket kunnat bedrivas med ett tekniskt och ekonomiskt fördelaktigare resultat än det visbyverket kunnat uppvisa. Sålunda har fiberutvinningen varit procentuellt högre vid Värmbol än i Visby, och den vid Värmbol utvunna fibern har haft bättre styrka och spinnbarhet än fibern från Visby. Värmbolsverket har också fått ut bättre pris för sin fiber; skillnaden för perioden 1945—1950 utgör, sedan priserna korrigerats med hänsyn till visbyverkets högre fraktkostnader för färdig vara, 17 öre per kilogram tåga och 7 öre per kilogram blånor till värmbolshampans fördel. Utredningen har också funnit värmbolsverkets framställningskostnad ligga 1,8 öre lägre per kilogram hamphalm än visbyverkets. Vid en årlig beredning vid vardera verket av

4 000 000 kg halm belastas alltså visbyverket med en merkostnad enbart för framställningen av 72 000 kronor per år.

Genom den av utredningen företagna jämförelsen mellan båda beredningsverkens balansräkningar per den 30 juni 1950 framgår, att värmbolsverket visar en brist på 79 000 kronor medan visbyverket visar en brist på 475 000 kronor. Detta återspeglar väsentligen skillnaden i driftekonomi mellan de båda företagen.

1949 års lin- och hamputredning har också ställt sig mycket tvekande i valet mellan de båda verken, och det svaga förord, som i betänkandet givits visbyverket, har i övervägande delen fall icke godtagits av de instanser, till vilka betänkandet remitterats för yttrande.

Sålunda anför statskontoret att utredningens skäl för sitt ståndpunkts-tagande icke synas övertygande. I fråga om den geografiska belägenheten, odlingsutbytet och tillverkningskostnaderna är visbyverket något underlägset värmbolsverket. Det sistnämnda har också förmått erlægga huvuddelen av förfallna räntor å statslån, medan visbyverket icke betalt någon ränta.

I textilrådets yttrande, där de svenska hampspinneriernas åsikt framlägges, anföres bl. a., att Värmbols hampa ur olika synpunkter är Visbys överlägsen. Värmbols belägenhet på fastlandet ger för övrigt betydligt bättre möjligheter till personlig kontakt, underlättar transporterna och kan på så sätt ge såväl bättre varor som bättre service. Intill dess att det med full säkerhet har kunnat bevisas, att Visbys hampa i kvalitetshänseende är överlägsen Värmbols, bör beredningsverket i Värmbol bibehållas. I en avspärrningssituation och vid av världspolitiska eller andra förhållanden föranledd bristsituation är den svenska hampodlingen utan tvivel av mycket stor betydelse för att täcka behovet av bl. a. tågvirke för beredskapen och för att hålla framför allt sjöfart och fiske i gång. Ett stöd på sätt som angives i förslaget bör därför lämnas åt den svenska hampodlingen så att dess fortbestånd ej äventyras.

Lantbruksstyrelsen anser sig icke på nuvarande stadium böra fatta ståndpunkt rörande vilket hamperedningsverk som lämpligen bör bibehållas.

Lantbruksakademien anför bl. a., att valet mellan de båda beredningsverken är mycket svårt och bör få anstå ännu några år, till dess ytterligare erfarenheter samlats beträffande hampens odling, verkens drift och avsättningsmöjligheterna för produkterna. Akademien fäster också uppmärksamheten på att svensk hampa även kunde tänkas finna användning för nya ändamål (grövre vävnader, bilklädslar, tältduk etc.) och att man också bör räkna med möjligheten att garn av papper i framtiden kan komma att ställa sig väsentligt dyrare än nu och att man därför skulle kunna få användning för större mängder svensk hampfiber för tillverkning av bindgarn än som de senaste åren varit fallet.

Kommerkollegium understryker bl. a., att utredningen icke kunnat ge visbyverket förord ur ekonomisk synpunkt, och finner det därför erforderligt, att om ett ställningstagande till en fortsatt drift vid ena eller andra verket icke nu skulle låta sig göra, båda verken få tillfälle att under längre tidsperiod, minst tre år, fortsätta sin verksamhet.

Jordbruksnämnden säger i sitt yttrande, att den ansluter sig till uppfattningen, att båda verken böra bibehållas ännu ett år, men anser det icke nödvändigt att nu ge förord till någotdera förslaget.

Riksförbundet Landsbygdens folk framhåller i sitt remissvar, att hampodlingen och den industirella bearbetningen allt fortfarande stå på experimentstadiet. Av denna anledning finner förbundet det meningslöst, att de båda hampberedningsverkens verksamhet skulle fortgå endast ett år. Skall man få en något så när klar inblick i hur räntabiliteten blir på längre sikt, kräves absolut en femårsperiod. Det finnes onekligen mycket stora rationaliseringsmöjligheter vid båda fabrikerna, men hur stora dessa möjligheter äro, kan inte i förväg uppskattas. Det vore därför av intresse att se, vilketdera av verken som bör få fortsätta, något som framträder endast under förutsättning, att de få tillräckligt lång ytterligare försöksperiod under vilken de få tillfälle att i praktiken visa vilka rationaliseringsåtgärder som kunna vidtagas.

Sveriges utsädesförening ställer sig i sitt yttrande tveksam till den korta ytterligare provotid — blott ett år — som föreslagits för definitivt ställningstagande mellan värmbols- och visbyalternativen.

I den situation som nu föreligger vore det följaktligen enligt vår mening riktigare att icke nu fatta ställning till frågan om nedläggande av driften vid ett av hampberedningsverken utan uppskjuta avgörandet till dess ytterligare erfarenhet vunnits. Mycket starka skäl kunna i själva verket anföras till stöd för ett uppskov.

De skäl, som på sin tid voro avgörande för återupptagandet av hampodlingen i landet, kunna även nu anföras för ett bibehållande av odlingen. Den rådande råvarubristen i världen kan mycket väl tänkas bli av sådan varaktighet, att vi göra klokt i att söka fylla vårt behov av fiber från egna odlingar i minst lika stor utsträckning som hittills.

De nuvarande priserna på svensk hampfiber äro jämförliga med dem, som noteras på motsvarande utländska kvaliteter. Även om utlandspriserna komma att nedgå, kan det tänkas att svensk hampodling kan uppehållas utan statligt stöd av den storleksordning, varmed räknas i propositionen. Därtill kommer att stora utsikter föreligga att i hög grad förbättra det ekonomiska resultatet av svensk fiberberedning.

Härvid har man bl. a. att ta hänsyn till den förändring, som kommer att inträda, när den samkönade hampan kommer i allmän odling. Hittills utförda försök med samkönad hampa ha gett mycket lovande resultat, och om ett par år torde det vara möjligt att helt övergå till att odla samkönad hampa. Detta kommer att medföra en ökning av fiberutbytet och därigenom minskning av beredningskostnaden per kilogram fiber. Enligt hittills föreliggande erfarenheter synes man kunna räkna med att den samkönade hampan ger 15 % högre fiberutbyte än den skildkönade. Därtill kommer att den samkönade hampan är lättare att skörda än den skildkönade och att den samkönade hampan ger en fiber av genomsnittligt högre kvalitet än den skildkönade och att till följd därav det ekonomiska utbytet kan väntas bli ännu högre. Det intensiva förädlingsarbete, som nu bl. a. bedrivs med den samkönade hampan, inger förhoppningar om ytterligare ökat fiberutbyte och därmed större räntabilitet för såväl odling som beredning.

Frånsett de här antydda möjligheterna att minska beredningskostnaderna synas även vissa möjligheter av teknisk art föreligga att sänka dessa. Efter franska och tyska förebilder bedrivs eller planeras vid beredningsverken försök med skonsammare beredningsteknik än den hittills använda — en teknik, som syftar till att tillvarata en större del av halmens fibermaterial och sålunda sänka beredningskostnaderna per kilogram fiber. Försöken att röta grönberedd fiber må i detta sammanhang också nämnas.

Det borde enligt vår övertygelse finnas stora möjligheter att i framtiden upprätthålla den svenska hampodlingen i nuvarande omfattning och låta båda hampberedningsverken fortsätta sin verksamhet och detta icke minst därför, att nya användningsområden för svensk hampfiber säkerligen stå att finna. Goda förutsättningar synas exempelvis härvid föreligga att ytterligare utveckla den nu påbörjade tillverkningen av hampvävnader i form av möbiltyger, stoff till bilklädslar, draperier o. d.

Departementschefen har i propositionen, som inledningsvis antytts, framhållit att ett nedläggande av visbyverket torde skapa svårare sociala problem än ett nedläggande av värmbolsverket. Ehuru vi förstå departementschefens uppfattning, att stora svårigheter föreligga att skapa annan industri på Gotland än hampindustrien, vilja vi framhålla, att svårigheterna inte skulle bli mindre vid Värmbol, om hampberedningsverket där nedlades. Hampberedningsverket är det enda större industriföretaget i Östra Vingåkers kommun och i den blivande storkommunen Stora Malm. Arbetarstammen har så hög medelålder som 51 år och är alltså i avsevärd grad icke lämplig eller ens möjlig för omskolning. Företagets arbetare och tjänstemän äro till stor del bosatta i till beredningsverket hörande bostäder och äro därför med tanke på nu rådande bostadssituation bundna vid bruket. Då beredningsverkets såväl yttre som inre utformning med bl. a. stora utrymmen för rötkanaler och råvarulager är av en särdeles speciell typ, torde det heller inte vara så lätt att skaffa någon köpare till fastigheterna. Det torde därtill vara mycket tveksamt, om en eventuell köpare skulle vilja betala ett så stort belopp som i propositionen beräknade 550 000 kronor för Värmbol, särskilt om man tar i betraktande dels svårigheterna att omskola den befintliga arbetarstammen, dels ock det förhållandet, att en stor del av de befintliga bostadsutrymmena upptages av pensionärer, vilka enligt avtal äga bostadsrätt under återstående livstid. Därtill hör framhållas, att det under alla omständigheter torde gå avsevärd tid mellan det att värmbolsverket eventuellt nedlades och till dess en ny industri komme i gång, en tid som bleve ytterst påfrestande för brukets folk.

Som framgår av propositionen delar departementschefen lin- och hamputredningens åsikt, att såsom skäl för valet att lägga ned värmbolsverket talar det förhållandet, att det vid försäljning av Värmbol ginge att få ut ca 400 000 kronor mera för detta verk än för visbyverket. Realismen i denna synpunkt är oss förstäligen, men vi finna det dock anmärkningsvärt, att

Värmbols mervärde, i huvudsak uppkommet till följd av de genomgripande förbättringar av verket, som möjliggjorts såväl genom den relativt bättre ekonomien hos värmbolsverket som hos verkets strävan att åstadkomma en ekonomisk drift i framtiden, vid valet mellan verken utnyttjats till Värmbols nackdel.

De ovan anförda synpunkterna synas oss tala för att båda de nuvarande hamperedningsverken beredas möjlighet att fortsätta sin verksamhet under ytterligare en femårsperiod. Vid slutet av denna böra ytterligare erfarenheter ha kunnat vinnas både för en jämförelse mellan de båda verken och för en bedömning av vårt lands möjligheter att producera hampfiber till konkurrenskraftiga priser.

Lin- och hamputredningen har i sitt betänkande föreslagit, att de statslån, som hamperedningsverken ha oguldna den 1 juli 1951, skola amorteras under en tid av högst 10 år från nämnda dag. Därjämte förordar utredningen, att hamperedningsverkens lån hos statsverket nedskrivs med för värmbolsverket 430 000 kronor och för visbyverket 1 096 000 kronor. vilket skulle betyda en konsolidering av verken och medgiva, att båda verkens anläggningar kunde bokföras till för vardera ca 700 000 kronor. Kommerskollegium har dock i sitt yttrande förordat, att statens fordran nedskrivs med för de båda verken lika stort belopp för att åt verkens inbördes konkurrensförhållande giva ett bättre uttryck.

Vi dela utredningens uppfattning angående lämpligheten av amorteringstidens förlängning och anse, att nedskrivningen av statens fordran bör enligt kommerskollegii förslag ske med lika stort belopp för båda verken.

Med stöd av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta,

att hamperedningsverket i Värmbol för femårsperioden 1951—55 måtte komma i åtnjutande av samma stöd för sin produktion av fiber som beredningsverket i Visby och att en ny förutsättningslös utredning verkställes efter nämnda femårsperiods utgång,

att amorteringstiden för statens lån till verket förlänges enligt 1949 års lin- och hamputrednings förslag, samt

att statens fordran hos de båda hamperedningsverken i enlighet med kommerskollegii i yttrande framförda förslag nedskrivs med för verken lika belopp.

Stockholm den 21 april 1951.

Hugo Osvald.

Gust. Sundelin.

John H. Johansson,
Brånsta.

Erik von Heland.

K. J. Olsson.
